

SZYMON BOGUCKI

Decyzja polityczna jako pozakonstytucyjny instrument ochrony państwa – wizja Carla Schmitta

The Political Decision as an Extra-Constitutional Instrument of State Protection: Carl Schmitt's Vision

Decisions play an important role in the process of state governance and management. Contemporary literature emphasizes the importance of administrative decisions, analyzes their nature and function, and places them against the background of the constitutional principles of a democratic constitutional state. Carl Schmitt's writings contain original reflections on political decisions, to which the author assigns a legal value. He regards them as sources of law superior to norms. He thus modifies the theory of decisionism. According to Schmitt, norms do not fulfill their function in states that have never existed before (exceptional, unique states). Through an analysis of Carl Schmitt's texts, the author attempts to reconstruct the idea of the political decision as an extraordinarily coordinated instrument responsible for the protection of the state and the constitution.

SŁOWA KLUCZOWE: decyzja, Carl Schmitt, dyktatura, decyzjonizm, norma.

KEYWORDS: decision, Carl Schmitt, dictatorship, decisionism, the norm.

SZYMON BOGUCKI, student prawa, Uniwersytet Szczeciński,
ORCID – 0000-0002-8615-9914, e-mail: szybogucki@gmail.com

1 | Wstęp

W ostatnich latach w piśmiennictwie polskim w zauważalny sposób wzrosło zainteresowanie intelektualną spuścizną Carla Schmitta^[1]. Przyczyniło się do tego bez wątpienia udostępnienie części jego dzieł w rodzimym przekładzie polskiemu czytelnikowi. Udało się tym samym przełamać naukowy bojkot Schmitta, któremu przez lata (niekiedy wcale niebezpodstawnie) przypinano łatkę poplecznika nazistów oraz bezdusznego koniunkturalisty^[2]. Nawet najzagorzalsi przeciwnicy niemieckiego prawnika nigdy nie zdobyli się jednak na to, by odmówić mu świeżości myśli, ogromnej pracowitości, sugestywności w prowadzonej argumentacji oraz oryginalności wielu z głoszonych poglądów.

Wśród licznych interesujących koncepcji autorstwa Schmitta znajduje się jego wizja decyzji politycznej^[3]. Autor widzi w niej najważniejszy element polityki i funkcjonowania państwa, który swoje urzeczywistnienie

¹ Literatura dotycząca Carla Schmitta, jaka pojawiła się na przestrzeni ostatnich lat w Polsce, jest niezwykle bogata. W pierwszej kolejności należy zwrócić uwagę na przekłady autorskich dzieł Schmitta. Por. m.in.: Carl Schmitt, „Polityczny romantyzm”, [w:] *Rewolucja konserwatywna w Niemczech 1918-1933*, red. Wojciech Kunicki (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1999), 139-156; Carl Schmitt, „Etyka państwowa i państwo pluralistyczne” *Kronos*, nr 2 (2010): 71-82; Carl Schmitt, *Teologia Polityczna i inne pisma*, tłum. Marek A. Cichocki (Warszawa: Aletheia, 2012); Carl Schmitt, *Nauka o konstytucji*, tłum. Magdalena Kurkowska, Robert Marszałek (Warszawa: Teologia Polityczna, 2014); Carl Schmitt, *Legalność i prawomocność*, tłum. Bogdan Baran (Warszawa: Aletheia, 2015); Carl Schmitt, *Dyktatura od źródeł nowożytnej idei suwerenności do proletariackiej walki klas*, tłum. Kinga Wudarska, (Warszawa: Fundacja Augusta Hrabiego Cieszkowskiego, 2016). Odnotować należy również obecność znacznej ilości monografii odnoszących się do intelektualnej spuścizmy Schmitta. Por. m.in.: Łukasz Święcicki, *Carl Schmitt i Leo Strauss. Krytyka pozytywizmu prawniczego w niemieckiej myśli politycznej* (Radzymin: Von Borowiecky, 2015); Jerzy Zajadło, *Schmitt*, (Sopot: Arche, 2016); Adam Wielomski, *W poszukiwaniu Katechona. Teologia Polityczna Carla Schmitta* (Radzymin: Von Borowiecky, 2017); Adam Wielomski, *Katolik-Prusak-Nazista. Sekularyzacja w biografii ideowej Carla Schmitta* (Radzymin: Von Borowiecky, 2019); Arkadiusz Górnisiewicz, *Wojna i nomos. Carl Schmitt o problemie porządku światowego* (Kraków: Universitas, 2019); etc.

² W literaturze nie brak negatywnych opinii na temat Schmitta. Por. Jan-Werner Müller, *A Dangerous Mind: Carl Schmitt in Post-War European Thought* (New Haven: Yale University Press, 2003).

³ Por. Helmut Schelsky, „Der »Begriff Des Politischen« und die Politische erfahrung der gegenwart: Überlegungen zur Aktualität von Carl Schmitt“ *Der Stat*, nr 22 (1983): 321-345; Ernst Vollrath, „Wie ist Carl Schmitt an seinen Begriff des Politischen gekommen“ *Zeitschrift für Politik*, nr 2 (1989): 151-168.

znajduje w woli suwerena. Zaskakujące może się wydawać, że choć teoria ta kształtowała się stopniowo w latach dwudziestych XX wieku, to Schmitt nie stworzył jej na polityczne zamówienie. Obserwując rozgardiasz oraz kryzysy raz po raz rozdzierające Niemcy w pierwszych latach istnienia Republiki Weimarskiej, wskazał instrument pozwalający uniknąć paraliżu państwa w sytuacjach skrajnych^[4]. Ówczesne organy władzy, na czele z prezydentem von Hindenburgiem, zignorowały wizje Schmitta.

Skwapliwie skorzystali z nich natomiast twórcy III Rzeszy^[5]. Akt „decyzji” w stanie nadzwyczajnym – dowodził Carl Schmitt – jest dalece ważniejszy niż system czy normy prawne^[6]. Jak pisał: „Idea prawna nie może urzeczywistnić się sama z siebie, bowiem nie zawiera żadnych wskazówek co do osoby, która mogłaby ją w praktyce zastosować. U podstaw każdego przekształcenia leży *autoritatis interpositio*”^[7].

2 | Triada Schmitta

Życiorys Carla Schmitta to jedna z najbardziej skomplikowanych prawniczych biografii XX wieku. Na współczesnych ocenach jego osobistych wyborów oraz naukowego dorobku bez wątplenia zaważył fakt, że w roku 1933 dołączył do NSDAP, której pozostał wierny aż do ostatnich chwil istnienia hitlerowskich Niemiec^[8]. Jego dorobek jest przy tym zdumiewający. Zasłynął jako wybitny profesor prawa, filozof nauk prawnych i konstytucjonalista^[9], a jego myśl odcisnęła wyraźne piętno na światowym

⁴ Por. Antonii Czubiński, *Rewolucja w Niemczech 1918-1919* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1977), 60-92.

⁵ Na temat sporu Carla Schmitta z prawnikami z SS pisał m.in. Viktor Winkler. Por. Viktor Winkler, *Der Kampf gegen die Rechtswissenschaft* (Hamburg: Dr. Kovač, 2014), 279-282.

⁶ Por. Wielomski, *Katolik-Prusak-Nazista*, 292; Adam Wielomski, *Konserwatyzm – główne idee, nurty i postacie* (Warszawa: Fijorr Publishing, 2007), 214-217; Franciszek Ryszka, *Państwo stanu wyjątkowego* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1985), 119-123; Jerzy Krasuski, *Historia Rzeszy Niemieckiej 1871-1945* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1985), 267-268.

⁷ Por. Schmitt, *Teologia Polityczna i inne pisma*, 74.

⁸ Por. Reinhard Mehring, *Carl Schmitt: A Biography* (Oxford: John Wiley & Sons, 2014).

⁹ Por. Wielomski, *Katolik-Prusak-Nazista*, 17.

dziedzictwie jurydycznym. Człowiek uważany za akuszer totalitaryzmu włożył znaczący wkład w nowoczesną myśl konstytucyjną^[10].

Jednym z najdonioślejszych osiągnięć naukowych niemieckiego prawnika było nadanie nowej treści pojęciu „teologii politycznej” (*das Politische Theologie*), a także zdefiniowanie „pojęcia polityczności” (*der Begriff des Politischen*). Działania te były wypadkową kampanii, jaką po roku 1921 Carl Schmitt prowadził przeciw liberalnej wizji prawa. Innym zagadnieniem przewijającym się w jego piśmiennictwie, które nierozzerwalnie wiązało się z władzą państwową oraz z systemem prawnym, było znaczenie decyzji w prawie państwowym. Wątek ten rozwiniemy jeszcze niżej.

W ówczesnych koncepcjach Schmitta kluczową rolę odgrywa oryginalne podejście do takich pojęć, jak polityczność, suwerenność oraz stan nadzwyczajny. W dyskursie poświęconym istocie decyzji w systemie prawnym ogromne znaczenie przypisane zostało pojęciu suwerenności. Według niemieckiego jurysty słynna fraza Jeana Bodina: *la souverainete est la puissance absolue et perpetuelle d'une Republique* („suwerenność jest absolutną i nieustającą władzą Rzeczypospolitej”^[11]) nie powinna determinować sposobu rozumienia tego, czym suwerenność jest. Schmitt zarzuca słabość tradycyjnemu ujęciu w słowach: „fundamentalne znaczenie definicji Bodina polega właśnie na tym, że suwerenność traktował jako niepodzielną jedność i ostateczne rozwiązanie kwestii władzy w państwie”^[12]. Tymczasem suwerenność to nie czcze pojęcie marginalne dla prawa, ale odnosząca się do „kwestii ostatecznych”^[13] pierwszorzędna cecha państwa.

Kolejnym z terminów związanych z decyzjonistyczną recepcją prawa jest pojęcie polityczności. Carl Schmitt pisze: „dobrze pojęta polityczność oznacza jedynie stopień intensywności pewnej jedności”^[14]. Zatem stanowi ona swego rodzaju wskaźnik, papiererek lakmusowy, który wyznacza skalę homogeniczności określonej grupy. Taka definicja polityczności ściśle wiąże się z heglowską narracją przyjętą przez Schmitta oraz z wyobrażeniem państwa, które góruje nad prawem, etyką czy jednostką^[15]. Należy podkreślić, że tego rodzaju ujęcie państwa to odejście od trendów, jakie

¹⁰ Por. Jacob Taubes, „Carl Schmitt- apokaliptyk w służbie kontrrewolucji” *Kronos*, nr 2 (2010): 47-59.

¹¹ Jean Bodin, *Sześć ksiąg o Rzeczypospolitej*, tłum. Zygmunt Izdebski (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1958), 88.

¹² Schmitt, *Teologia Polityczna i inne pisma*, 48.

¹³ *Ibidem*, 45.

¹⁴ *Ibidem*, 238.

¹⁵ Por. Wielomski, *Katolik-Prusak-Nazista*, 55.

panowały w naukach prawnych na początku XX wieku. Schmitt przełamał neokantowsko-liberalną wizję prawa^[16], głosząc, że „państwo jest tylko porządkiem prawnym i nie może zostać zanegowane ani ze względu na swoją treść moralną, ani przez decyzję polityczną”^[17].

Odnosnie do sposobu pojmowania „stanu nadzwyczajnego” pisze zaś Schmitt: „Normalność o niczym nie świadczy, wyjątek świadczy o wszystkim; reguła istnieje tylko dzięki wyjątkom. Wyjątki są wyrazem prawdziwego życia, przełamującym rzeczywistość skostniałą w mechanicznej powtarzalności”^[18]. Autor odnosi się do „zamykania” stanów nadzwyczajnych (czy by być dokładniejszym „stanów bez nazwy”) w dialektyce aktów normatywnych. Dla niemieckiego prawnika taka kwalifikacja jest *par excellence* bezcelowa. Należy sobie bowiem zadać pytanie: w jaki sposób ustawodawca miałby ogarnąć aktem normatywnym wszelkie rodzaje stanów nadzwyczajnych? Oczywiście jest to niemożliwe^[19]. Wyjątki są *clou* podejmowania decyzji, która to stanowi o suwerenności władzy. Jeżeli władza nie jest w stanie podejmować decyzji w sytuacji krytycznej, to należy stwierdzić, że nie jest ona suwerenna.

3 | Decyzjonizm Schmitta

Decyzjonistycznych wizji Carla Schmitta nie da się zrozumieć, a tym bardziej uzasadnić, bez przyjrzenia się społeczno-politycznemu tłu, które towarzyszyło ich powstaniu. Powersalskie Niemcy były targane poważnymi wewnętrznymi problemami^[20]. Naocznym świadkiem chaosu, jaki

¹⁶ Por. Hans Kelsen, *Czysta teoria prawa*, tłum. Rafał Szubert (Warszawa: Lexis Nexis, 2014), 409.

¹⁷ Wielomski, *Katolik-Prusak-Nazista*, 286.

¹⁸ Schmitt, *Teologia Polityczna i inne pisma*, 55.

¹⁹ Pokazała to choćby sytuacja pandemiczna, kiedy to, nie mając środków konstytucyjnych, rząd ratował się rozporządzeniami. Por. m.in.: Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 19 marca 2021 r. w sprawie ustanowienia określonych ograniczeń, nakazów i zakazów w związku z wystąpieniem stanu epidemii, Dz. U. 2021 r., poz. 512. Doświadczenia pandemii SARS-CoV-2 potwierdzają aktualność wyżej zacytowanej wypowiedzi Schmitta. W nowoczesnym państwie, w którym medycyna jest na poziomie zaawansowanym i powszechnie dostępnym zabrakło środków prawnych, aby przystosować się do takiego „stanu bez nazwy”.

²⁰ Por. Krasuski, *Historia Rzeszy Niemieckiej*, 215-217.

zapanował wówczas w kraju, był młody Carl Schmitt. To wtedy nabrał on odrazy do „politycznych romantyków”, których utożsamiał z liberałami. Swe stanowisko wyłuszczył w monografii zatytułowanej *Polityczny romantyzm (Politische Romantik)*^[21]. Odciął się w nim od wątych, melancholijnych romantyków, którzy wszystko sprowadzają do estetyki. Przeciętnego przedstawiciela znienawidzonej grupy charakteryzował słowami: „Wszystko jest w stanie dowolnie zrozumieć i dowolnie tolerować, gdyż wszystko może być dla niego materia jego estetycznej ekspresji. »Nauczyciel ekspresji« nie jest zdolny do innego przeciwieństwa niż kontrast estetyczny. Nie są dlań możliwe ani logiczne rozróżnienia, ani moralne sądy wartościujące, ani polityczne rozstrzygnięcia”^[22]. Romantyków uważał za ludzi niezdolnych do podjęcia decyzji. Widział w nich wiecznych nonkonformistów, którzy bez względu na okoliczności zawsze znajdują się w opozycji.

W 1922 roku ukazało się jedno z najgłośniejszych dzieł niemieckiego prawnika pt. *Teologia polityczna*^[23]. Schmitt podjął w nim bezkompromisową polemikę z klasykami neokantowskiej szkoły prawa. Wśród podważanych przezeń autorytetów znaleźli się między innymi Hans Kelsen^[24], Hugon Krabbe^[25], Kurt Wolzendorff^[26] i Erich Kaufmann^[27]. Kelsenowi

²¹ Carl Schmitt, *Politische Romantik* (Berlin: Duncker & Humblot, 1998).

²² Schmitt, „Polityczny Romantyzm”, 144.

²³ Carl Schmitt, *Politische Theologie* (Berlin: Duncker & Humblot, 2015).

²⁴ Hans Kelsen (ur. 11.10.1881 r. w Pradze, Austro-Węgry; zm. 19.04.1973 r. w Berkeley, Kalifornia, Stany Zjednoczone Ameryki) – profesor prawa na Uniwersytecie Wiedeńskim, czołowy przedstawiciel normatywizmu, twórca „Czystej Teorii Prawa” oraz jeden z opracowujących konstytucję austriacką z 1920 roku. Mianowany dożywotnim członkiem Trybunału Konstytucyjnego w Austrii.

²⁵ Hugon Krabbe (ur. 3.02.1857 r. w Lejdzie, Holandia; zm. 4.02.1936 tamże) – profesor prawa, jeden z najznamiętszych holenderskich filozofów prawa znany ze swojego zainteresowania teorią państwa i suwerenności. Uważany jest za jednego z prekursorów myśli Hansa Kelsena. Krabbe zidentyfikował państwo i prawo, twierdząc, że prawo stanowe i międzynarodowe są częścią jednolitego systemu normatywnego. W przeciwieństwie do Kelsena tożsamość państwa określał jako wyniki ewolucji.

²⁶ Kurt Wolzendorff (ur. 12.04.1882 w Nassau; zm. 21.03.1921 w Halle) – niemiecki profesor prawa państwowego na Uniwersytecie w Królewcu. Autor m.in. rozpraw dotyczących prawa państwowego, prawa konstytucyjnego oraz nauki o państwie.

²⁷ Erich Kaufmann (ur. 21 września 1880 w Demmin; zm. 11 listopada 1972 w Heidelbergu) – prawnik i jeden z czołowych ekspertów prawa konstytucyjnego i prawa międzynarodowego okresu weimarskiego i wczesnej Republiki Federalnej. W sporze o weimarską konstytucję opowiedział się jako przeciwnik pozytywistycznego neokantyzmu. Kaufmann był zwolennikiem klasycznego prawa

oraz Krabbemu wytknął, że ich założenie o możliwości zniknięcia z życia państwowego sytuacji ekstremalnej czy wyjątkowej jest całkowicie odezwane od rzeczywistości. Przypomniał im, że przecież nawet u Bodina pojęcie suwerenności ściśle wiąże się z możliwością wystąpienia stanu wyjątkowego^[28]. W polemice postawił również pytanie: „jak dalece suweren jest związany regułami prawa i do jakiego stopnia musi liczyć się z wolą stanów?”^[29]. Schmitt przyjął, że w stanie wyższej konieczności naturalne zasady przestają wiązać suwerena. Jest to ważne szczególnie w odniesieniu do podjęcia decyzji o stanie wyjątkowym oraz tego, kto określa, jakie przesłanki spełniają warunek wprowadzenia tegoż stanu. Niezwiązanie suwerena w sytuacji wyjątkowej „normalnymi normami” jest szczególnie charakterystyczne dla schmittańskiej doktryny decyzyonistycznej. Wyraźnie wskazuje na jej praktyczny wymiar.

W omawianej monografii Schmitt odnosi się również do relacji pomiędzy decyzją i normą. Wywodzi: „Nawet pojęcie porządku prawnego – stosowane bez namysłu jako coś oczywistego – zawiera w sobie te dwa sprzeczne elementy prawne, decyzję i normę”^[30]. Zaraz jednak dodaje: „Jednak nawet porządek prawny, tak jak każda inna forma porządku, nie opiera się na normie, lecz na decyzji”^[31]. Dla Schmitta nie ulega wątpliwości, że porządek zależy od decyzji. Normy prawne to skutek działania podjętego przez ustawodawcę opierającego się o zasadę legalności. Tymczasem decyzje podejmowane w stanie nadzwyczajnym to prawo stanowione i kreowane przez wolę suwerena. Woli owej przypisuje Schmitt pełnię władzy (*plenitudo potestatis*). W innym miejscu wskazuje: „autorytetu państwa nie da się oddzielić od wartości państwa”^[32]. Autorytet państwa utożsamia zaś z autorytetem suwerena. To suweren bierze odpowiedzialność za państwo w sensie praktycznym i formalnym. Relatywistyczne neokantowskie założenie, iż można całkowicie wykluczyć z dyskursu o ludzkim życiu stany nadzwyczajne i na tym budować wizje funkcjonowania państwa, jest dla Schmitta absurdem.

naturalnego oraz ontologicznego i metafizycznego spojrzenia na prawo. W czasach nazistowskich był prześladowany ze względu na pochodzenie (pochodził z rodziny wyznania mojżeszowego).

²⁸ Por. Schmitt, *Teologia Polityczna i inne pisma*, 47.

²⁹ Ibidem, 47.

³⁰ Ibidem, 49.

³¹ Ibidem, 49.

³² Schmitt, *Teologia Polityczna i inne pisma*, 69.

W toczonej polemice szczególnie wiele miejsca poświęcił Carl Schmitt teoriom Hansa Kelsena. Zarzucał mu, że wiele spraw kluczowych dla bytu państwa próbuje Kelsen ominąć negacją. Jako przykład wskazał kelsenowski stosunek do pojęcia suwerenności^[33]:

Kelsen rozprawia się z pojęciem suwerenności, po prostu je negując. Wniosek jego rozmowania jest taki: „Pojęcie suwerenności należy całkowicie wyrzucić”. W rzeczy samej jest to typowa, stara, liberalna negacja państwa na rzecz prawa oraz ewidentny przykład zignorowania oczywistego problemu stosowania prawa^[34].

Stosunek Schmitta do tego problemu jest inny. Według niego kwintesencją walki o suwerenność jest pojęcie decyzji politycznej. Na niej opiera wizję władzy dyktatorskiej: nieograniczonej i onnipotentnej. Ma ona chronić społeczeństwo przed nie-ładem, który Schmitt utożsamia z brakiem decyzji. Reaktywność władzy nie stanowi więc złamania prawa. Przeciwnie – chroni państwo, suwerenność i porządek prawny^[35]. W końcu ta konstatacja doprowadza do Bonaldowskiej analogii: „Jeden Bóg na niebie – jeden suweren w państwie”^[36].

³³ Por. Antoni Peretiatkowicz, „Teoria Prawa i Państwa H. Kelsena” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, nr 4 (1937): 445-508.

³⁴ Schmitt, *Teologia Polityczna i inne pisma*, 61.

³⁵ To kluczowe zagadnienie władzy dyktatorskiej *per analogiam* połączyć trzeba z władzą Bożą. Tenże pogląd był inspirowany augustyńską myślą fideistyczną, według której taką właśnie nieograniczoną władzę Boga dostrzec można w każdym aspekcie świata a przede wszystkim w możliwości ingerencji w *ius naturale*. Choć fideiści nie zajmowali się teorią państwowości, to w pracach Schmitta można odnaleźć wiele analogii do wszechmocnego i wszechogarniającego Boga. Te paralele miały służyć przeszczepieniu wizji onnipotentnego Stwórcy na kanwę państwową, w postaci analogii takich jak wszechmocny Bóg- wszechmocny suweren. Por. Wielomski, *Katolik-Prusak-Nazista*, 139.

³⁶ Wielomski *Katolik-Prusak-Nazista*, 145.

4 | System legalności i praworządności w państwie prawodawczym

W roku 1932 Schmitt opublikował krótkie studium zatytułowane *Legalność i Prawomocność* (*Legalität und Legitimität*)^[37]. „Charakteryzuję – pisał w niej – dzisiejszą sytuację wewnętrzną Niemiec od strony prawa państwowego i konstytucyjnego jako »zapaść parlamentarnego państwa prawodawczego»^[38]. Za źródło słabości systemu parlamentarnego uznał konflikt między władzą ustawodawczą a sądowniczą. Dostrzegł w nim źródło niszczącego państwo antagonizmu. Obie strony sporu rościły sobie bowiem prawo do tego, by autorytarnie i wyłącznie stanowić o tym, czym jest mityczna „legalność”.

Spór ten doprowadza najpierw do chaosu, a następnie do stanu, w którym nikt nie posiada dostatecznej mocy do podjęcia decyzji. Tymczasem z punktu widzenia funkcjonowania państwa podejmowanie bieżących decyzji ma charakter absolutnie kluczowy. Jeżeli suweren nie może decydować o państwie, wtenczas traci nad nim kontrolę i powstaje anarchia. Schmitt gorzko kwituje:

Uzasadnienie takiego bytu państwowego tkwi w powszechnej legalności wszelkiego państwowego sprawowania władzy. Zamknięty system legalności uzasadnia wymogi posłuszeństwa i to, że uchyla się wszelkie prawo do oporu. Specyficzną formą przejawiania się prawa jest tu przepis prawny, a specyficznym uzasadnieniem państwowej przemocy – legalność^[39].

Schmitt jest surowy w swych ocenach. Oczywiście widzi, że państwo prawodawcze legitymizuje swoją władzę pojęciem „legalności” i że tkwi w nim cały system hierarchii, podporządkowania oraz podziału kompetencji. W pluralizmie, będącym integralną częścią takiego rodzaju państwa, widzi czynnik osłabiający strukturę wspólnoty politycznej. Jak zauważa:

Nowsze anglosaskie teorie państwa (szczególnie interesujące są te autorstwa G.D.H. Cole’a oraz Harolda I. Laskiego^[40]) mienią się „pluralistycznymi”.

³⁷ Carl Schmitt, *Legalität und Legitimität* (München und Leipzig: Duncker & Humblot, 1932).

³⁸ Schmitt, *Legalność i prawomocność*, 7.

³⁹ Ibidem, 9.

⁴⁰ Por. George D.H. Cole, *The World of Labour. A Discussion of the Present and Future of Trade Unionism*. 4th ed. (London: G. Bell and Sons Ltd., 1920).

W ten sposób chcą nie tylko zanegować państwo jako najwyższą, wszechogarniającą jedność, lecz przede wszystkim jego etyczne roszczenia do bycia szczególnym rodzajem więzi społecznej, wyższym od jakichkolwiek innych stowarzyszeń, w ramach których ludzie żyją^[41].

Pluralistyczne parlamentarne państwo prawa to według Schmitta słaba, niezdolna do spełniania swoich podstawowych zadań organizacja polityczna, która jest wystawiona tak na ataki z zewnątrz, jak i najgorsze z możliwych ataki wewnętrzne czyli – wojny domowe.

„Na przeciwległym biegunie państwa prawodawczego znajduje się państwo rządowe, które charakterystyczny wyraz znajduje w *wysokiej osobistej woli i autorytarnym rozkazie rządzącej głowy państwa*”^[42]. Tym samym nad niezdolnym do samostanowienia (lub w najlepszym wypadku słabym i powolnym) państwem prawa stawia Schmitt twór, któremu nadaje nazwę państwa rządowego. Decyzje podejmowane są tam sprawnie przez wszechmocnego suwerena, który swoimi dyspozycjami kreuje rzeczywistość państwową, a także oddziałuje na sprawy międzynarodowe. W interesie takiego absolutnego władcy jest, aby państwo opierało się o grupę o jednorodnym charakterze. Wielość niesie bowiem za sobą zawsze ryzyko rozpadu, a jego zaistnienie generuje różnorakie konflikty:

W rzeczywistości po rozpadzie jedności państwa rozmaite grupy społeczne same dokonują odpowiednich rozstrzygnięć, kierując się własnymi interesami grupowym. Natomiast w przypadku jednostki, jak pokazuje doświadczenie, nie ma innej przestrzeni wolności niż ta, którą zapewnia jej silne państwo^[43].

Według Schmitta istnieją sytuacje, w których dyktatura może cieszyć się przymiotem legalności i nie naruszać zasad praworządności. „Podobnie jak działanie w obronie koniecznej, dyktatura to zawsze nie tylko akcja, lecz także kontrakcja”^[44] argumentuje niemiecki prawnik. Ma na myśli działania nastawione na obronę wspólnoty i państwowości, a także zachowanie istniejącego ładu społecznego. Celem nadrzędnym jest całkowite spacyfikowanie wrogów, a także – paradoksalnie – ochrona dotychczas

⁴¹ Schmitt, „Etyka państwowa i państwo pluralistyczne”.

⁴² Idem, *Legalność i prawomocność*, 10.

⁴³ Idem, „Etyka państwowa i państwo pluralistyczne”, 75.

⁴⁴ Idem, *Dyktatura*, 169.

istniejącego porządku prawnego. Aby uratować ustanowiony wcześniej ład, w rękach suwerena należy zgromadzić pełnię władzy, bo tylko wtedy będzie mógł skutecznie stanąć na jej straży.

5 | Rola decyzji w teorii dyktatury

Kiedy Schmitt tworzył swoją wizję dyktatury i uzasadniał jej wyższość nad innymi „legalnymi” ustrojami państwowymi, świat nie był jeszcze obciążony potwornym dziedzictwem, jaki pozostawiły po sobie XX-wieczne totalitaryzmy. Współczesny czytelnik niejednokrotnie zdziwi się częstotliwością, z jaką Schmitt posługuje się argumentami o charakterze teologicznym oraz ilością nawiązań do struktury oraz modelu funkcjonowania Kościoła^[45]. Dla niemieckiego prawnika najważniejszym przymiotem dyktatury jest wolna i nieograniczona możliwość podejmowania decyzji politycznych. Te dwa czynniki w teorii państwowej Carla Schmitta są ze sobą nierozzerwalnie związane.

Jednym ze źródeł inspiracji Schmitta są poglądy XIX-wiecznego hiszpańskiego katolickiego kontrrewolucjonisty Juana Donoso Cortesa, który argumentował:

nie chodzi tu, jak powiedziałem wcześniej, o wybór między wolnością a dyktaturą; gdyby chodziło o wybór między wolnością, a dyktaturą, to głosowałbym za wolnością, jak wszyscy, którzy tu siedzimy. Chodzi o to, i na tym zakończę, by dokonać wyboru między dyktaturą insurekcji a dyktaturą Rządu; w takim wypadku wybieram dyktaturę Rządu jako mniej uciążliwą i mniej uwłaczającą. [...] Chodzi o wybór między dyktaturą odgórną i dyktaturą oddolną; ja wybieram tę, która przychodzi z góry, ponieważ przychodzi z obszarów czystszych i jaśniejszych; chodzi na koniec o wybór między dyktaturą sztyletu i dyktaturą szabli; wybieram dyktaturę szabli, ponieważ jest szlachetniejsza^[46].

⁴⁵ Por. idem, *Teologia Polityczna i inne pisma*, 105-140.

⁴⁶ Juan Donoso Cortés, *O katolicyzmie, liberalizmie i socjalizmie*, tłum. Marta Wójtowicz-Wcisło (Kraków: Ośrodek Myśli Politycznej, 2018), 316.

Słabość, jaką Carl Schmitt okazuje XIX-wiecznym doktrynom kontrrewolucyjnym, jest zauważalna, jednak podziw jego nigdy nie przerodził się w bezkrytyczne uwielbienie. Nie był aż tak naiwny. Doskonale zdawał sobie sprawę, że nie ma powrotu do *ancien regime'u*. Świadomość ta skłoniła go do zbudowania własnej wizji dyktatury. Od ulubionych autorów zaczerpnął wiele. Donozjańską wizję eksponującą wartość zdecydowanego działania w warunkach nadzwyczajnych zaadaptował i ukształtował na nowo.

Dziś jedyną prawomocnością jest posiadanie siły i psychiczna zdolność suwerena do brutalnego użycia przemocy wobec buntowników. Legitymistyczna monarchia umarła. Zdolność do decyzji politycznej i pacyfikacji tłumów za pomocą grenadierów i kartaczy jest jedynym uprawomocnieniem panowania politycznego^[47].

Z takim ujęciem w pełni zgadzał się Carl Schmitt.

W Schmittańskiej wizji dyktatury kluczową rolę odgrywa specyficznie ujęta forma decyzji politycznej. To ona, a nie system norm konstytuuje wszechogarniającą rzeczywistość państwową. Decyzje kształtują prawo państwowe, a w stanie nadzwyczajnym są prawem. Ich jedynym twórcą i egzekutorem jest suweren. Schmitt podkreśla:

To, że każda dyktatura obejmuje wyjątek od normy, nie oznacza losowej negacji dowolnej normy. Wewnętrzna dialektyka pojęcia dyktatury polega na tym, że negowana jest ta norma, której obowiązywanie w historyczno-politycznej rzeczywistości dyktatura ma zapewnić^[48].

Dlatego dyktatura to nie wyjęta spod prawa samowola obejmującego urząd suwerena, ale legalna władza, która w ramach istniejącego prawa przywraca porządek. Dyktator w tym kontekście nie sprawuje *pouvoir constituant*, ale *pouvoir constitué*. Nie kształtuje nowego systemu prawnego czy państwowego, ale mocą swoich decyzji politycznych w warunkach extraordinaryjnych zaprowadza ład. Pojęcie decyzji w wizji Carla Schmitta można oprzeć o trzy kluczowe terminy takie jak: suwerenność, polityczność oraz stan nadzwyczajny.

⁴⁷ Wielomski, *Katolik-Prusak-Nazista*, 147.

⁴⁸ Schmitt, *Dyktatura*, 15.

6 | Podsumowanie

Schmittańskie spojrzenie na pozakonstytucyjne instrumenty ochrony państwa jest wciąż aktualne. Według Carla Schmitta pojęcie decyzji jest niezbędnym czynnikiem do przywracania ładu w razie wystąpienia stanów nadzwyczajnych. Decyzja to porządek, ponieważ jest działaniem, a więc odpowiedzią na zadane pytanie, reakcją na wydarzenia i w końcu jednoznacznym odpowiedzeniem się „za lub przeciw”. Schmittańskie ujęcie nie pozostawia miejsca na syntezy. Nie ulega wątpliwości, że decyzja polityczna w rozważaniach niemieckiego jurysty była niezbywalnym atrybutem suwerena. W warunkach stanu nadzwyczajnego decyzją właśnie zaprowadzał on ład i przywracał porządek konstytucyjny. O tym, czy zachodzi tenże stan przesądza ostatecznie ten, w którego rękach ogniskuje się władza do podjęcia decyzji politycznej, a która sprowadza się do odpowiedzi na pytanie: Kiedy kończy się porządek społeczny, i zaczyna się wojna wszystkich ze wszystkimi^[49].

Bibliografia

- Bodin Jean, *Sześć ksiąg o Rzeczypospolitej*, tłum. Zygmunt Izdebski. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1958.
- Cole George D.H., *The World of Labour. A Discussion of the Present and Future of Trade Unionism*. 4th ed. London: G. Bell and Sons Ltd., 1920.
- Cortés Juan Donoso. *O katolicyzmie, liberalizmie i socjalizmie*, tłum. Marta Wójtowicz-Wcisło. Kraków: Ośrodek Myśli Politycznej, 2018.
- Czubiński Antonii, *Rewolucja w Niemczech 1918-1919*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1977.
- Górnisiewicz Arkadiusz, *Wojna i nomos. Carl Schmitt o problemie porządku światowego*. Kraków: Universitas, 2019.
- Kelsen Hans, *Czysta teoria prawa*, tłum. Rafał Szubert. Warszawa: Lexis Nexis, 2014.
- Krasuski Jerzy, *Historia Rzeszy Niemieckiej 1871-1945*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1985.
- Mehring Reinhard, *Carl Schmitt: A Biography*. Oxford: John Wiley & Sons, 2014.
- Müller Jan-Werner, *A Dangerous Mind: Carl Schmitt in Post-War European Thought*. New Haven: Yale University Press, 2003.

⁴⁹ Ibidem, 15.

- Peretiatkowicz Antoni, „Teoria Prawa i Państwa H. Kelsena” *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*, nr 4 (1937): 445-508.
- Ryszka Franciszek, *Państwo stanu wyjątkowego*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1985.
- Schelsky Helmut, „Der »Begriff Des Politischen« und die Politische erfahrung der gegenwart: Überlegungen zur Aktualität von Carl Schmitt“ *Der Stat*, nr 22 (1983): 321-345.
- Schmitt Carl, „Etyka państwowa i państwo pluralistyczne” *Kronos*, nr 2 (2010): 71-82.
- Schmitt Carl, „Polityczny romantyzm”, [w:] *Rewolucja Konserwatywna w Niemczech 1918-1933*, red. Wojciech Kunicki. 139-156. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1999.
- Schmitt Carl, *Dyktatura od źródeł nowożytnej idei suwerenności do proletariackiej walki klas*, tłum. Kinga Wudarska. Warszawa: Fundacja Augusta Hrabiego Cieszkowskiego, 2016.
- Schmitt Carl, *Legalität und Legitimität*. München und Leipzig: Duncker & Humblot, 1932.
- Schmitt Carl, *Legalność i prawomocność*, tłum. Bogdan Baran. Warszawa: Aletheia, 2015.
- Schmitt Carl, *Nauka o konstytucji*, tłum. Magdalena Kurkowska, Robert Marszałek. Warszawa: Teologia Polityczna, 2014.
- Schmitt Carl, *Politische Romantik*. Berlin: Duncker & Humblot, 1998.
- Schmitt Carl, *Politische Theologie*. Berlin: Duncker & Humblot, 2015.
- Schmitt Carl, *Teologia Polityczna i inne pisma*, tłum. Marek A. Cichocki. Warszawa: Aletheia, 2012.
- Święcicki Łukasz, *Carl Schmitt i Leo Strauss. Krytyka pozytywizmu prawniczego w niemieckiej myśli politycznej*. Radzymin: Von Borowiecky, 2015.
- Taubes Jacob, „Carl Schmitt- apokaliptyk w służbie kontrrewolucji” *Kronos*, nr 2 (2010): 47-59.
- Vollrath Ernst, „Wie ist Carl Schmitt an seinen Begriff des Politischen gekommen“ *Zeitschrift für Politik*, nr 2 (1989): 151-168.
- Wielomski Adam, *Katolik-Prusak-Nazista. Sekularyzacja w biografii ideowej Carla Schmitta*. Radzymin: Von Borowiecky, 2019.
- Wielomski Adam, *Konserwatyzm – główne idee, nurty i postacie*. Warszawa: Fijorr Publishing, 2007.
- Wielomski Adam, *W poszukiwaniu Katechona. Teologia polityczna Carla Schmitta*. Radzymin: Von Borowiecky, 2017.
- Winkler Viktor, *Der Kampf gegen die Rechtswissenschaft*. Hamburg: Dr. Kovač, 2014.
- Zajadło Jerzy, *Schmitt*. Sopot: Arche, 2016.

